

УДК 338.43:005.412

Ю. О. Швець,

к. е. н., ст. викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

С. І. Гайдар,

студентка, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОГО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ ЗА КРИЗОВИХ УМОВ РОЗВИТКУ

Yu. Shvets,

Candidate of Economic Sciences, senior lecturer of the Department of Finance,
banking and insurance, Zaporizhzhya national University, Zaporizhzhya

S. Haidar,

student, Zaporizhzhya national University, Zaporizhzhya

IMPROVEMENT OF MECHANISMS OF FINANCIAL PROTECTION OF SUBJECTS OF AGRICULTURAL BUSINESS IN CONDITIONS OF CRISIS

У статті висвітлено проблеми механізму фінансового захисту суб'єктів аграрного сектору економіки. Проаналізовано динаміку основних показників сільськогосподарських підприємств. Проведено порівняльний аналіз фінансової безпеки агробізнесу України та європейських країн з вже сформованою ринковою економікою. Досліджено іноземний досвід формування механізмів фінансового захисту суб'єктів аграрного бізнесу. Виділено основні фактори, які перешкоджають вільному розвитку аграрних підприємств та запропоновано ряд перспективних заходів, направлених на покращення фінансового захисту агробізнесу держави.

The article deals with the problem of financial protection mechanism of the agricultural sector. Analyzed the dynamic of the main indicators of agricultural enterprises. A comparative analysis of financial security Agribusiness Ukraine and European countries with already established market economies. Analyzed foreign experience of formation mechanisms of financial protection. Based on the analysis highlights the main factors that hinder the free development of agricultural enterprises and suggests a number of promising actions to improve the financial security of the state agribusiness.

Ключові слова: агробізнес, фінансовий сектор, рентабельність, зайнятість, фінансова безпека, податок на додану вартість, механізм фінансового захисту.

Key words: agribusiness, financial sector, profitability, employment, financial security, value added tax.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За сучасних умов розвитку сільське господарство України, яке представлене дрібними та середніми підприємствами, функціонує за умов впливу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Суб'єкти господарювання опинилися в досить скрутному становищі, зіткнувшись з проблемою, пов'язаною із втратою лідирую-

чих позицій та погіршенням фінансового стану. Фінансова криза держави досить негативно впливає на діяльність підприємства господарювання аграрного сектору. Саме тому ключовою проблемою і пріоритетним напрямом дій уряду має бути фінансовий захист таких підприємств, надаючи останнім певні пільги та можливість стабільно функціонувати на ринку.

Таблиця 1. Підходи щодо трактування поняття "фінансовий захист"

Вчені	Трактування поняття «фінансовий захист»
В. Гейць	Стале функціонування та розвиток підприємства і його структур незалежно від зовнішніх та внутрішніх змін
В.Т. Шлемко та І.Ф. Білько	Збалансований стан банківського, податкового, валютного, грошово-кредитного та інших секторів, забезпечення сталого розвитку всієї економіки
А.І. Сухоруков	Гарантування державою захисту та безпеки суб'єктам господарювання та допомога щодо використання фінансових ресурсів останніх
С. Кульпінський	Проведення ряду заходів та змін у фінансовій та монетарній політиці для сприяння інвестиційному клімату держави
А.О. Єпіфанов, О.Л. Пластун, В.С. Домбровський	Забезпечення стійкого економічного розвитку підприємницької діяльності
М.М. Єрмошенко	Створення сприятливого фінансово-кредитного клімату
О.І. Барановський	Забезпечення високого ступеню захищеності складових фінансового ринку, сприяння його розвитку

Джерело: розроблено автором на основі [5].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ І ДОСЛІДЖЕНЬ

Фінансова безпека суб'єктів господарювання є достатньо складною проблемою. Дослідженням та розробкою методологічних рекомендацій щодо формування фінансової безпеки держави займалося чимало вітчизняних та зарубіжних науковців, до числа яких входять: О.Є. Гудзь, В.Г. Андрійчук, Т.Ю. Загорельська, В.П. Синчак, С.І. Ткаченко, О.І. Вдовенко, А.М. Білоченко. Саме їх дослідження, пропозиції та висновки є основою для подальших орієнтирів вивчення проблеми.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є визначити сутність фінансового захисту аграрного сектору України та виокремити його різновиди, проаналізувати динаміку показників діяльності сільськогосподарського підприємства, здійснити порівняльний аналіз рівня фінансової безпеки агробізнесу в Україні та ЄС, з'ясувати проблеми та фак-

тори, які негативно впливають на механізм фінансового захисту суб'єктів аграрного бізнесу та на їх розвиток, сформулювати механізм фінансового захисту та пропозиції щодо покращення захисту агробізнесу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Визначення фінансової безпеки є досить широким. Наведемо аналіз підходів вчених щодо визначення сутності фінансового захисту (табл. 1).

Аграрний сектор України є однією з основних складових національної економіки, що має великий потенціал виробництва. Більше третини населення держави задіяне у сільському господарстві. Підприємства, що працюють в цій галузі, переважно є малих або середніх розмірів, тому визначальну роль у їх функціонуванні відіграє фінансова безпека. Оскільки Україна знаходиться у складному економічному становищі, а саме: збройний конфлікт на Сході дер-

Рис. 1. Загрози фінансової безпеки аграрного сектору економіки

Таблиця 2. Основні показники діяльності підприємств галузі сільського господарства

Показник	Рік						Відхилення 2015 р. порівняно з 2014 р., +/-
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Чистий прибуток (збиток), млн грн.	17253,6	25267,0	26728,4	14925,7	21413,4	102279,0	+80865,6
Фінансовий результат, млн грн.	11745,0	13961,6	22099,5	30938,4	33716,7	35896,5	+2179,8
Середньомісячна номінальна заробітна плата, грн.	1806	1906	2239	2633	3023	3780	+757
Рівень рентабельності всієї діяльності, %	17,5	19,3	16,3	8,3	9,3	30,5	+21,2
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	24,5	24,7	22,8	11,7	21,4	43,1	+21,7
Кількість найманих працівників, тис. осіб	645,2	632,1	621,8	579,8	528,9	491,4	-37,5

Джерело: розроблено автором на основі [6].

жави; політичні конфлікти з боку влади; неспроможність досягти єдиного рішення під час затвердження законів; постійна зміна податків; збільшення державного боргу; підвищення рівня інфляції; знецінення національної валюти.

За таких умов рівень фінансової безпеки є спроможністю підприємств протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігаючи стабільність або усуваючи збитки від негативних впливів. Фінансова безпека відіграє важливе значення у формуванні економічної політики держави. Одночасно на рівень фінансової безпеки впливають внутрішні та зовнішні загрози (рис. 1).

З рисунка 1 видно, що на фінансову безпеку впливають як зовнішні, так і внутрішні загрози.

Іншими істотними факторами, що негативно впливають на функціонування агробізнесу, є такі:

- недостатнє фінансування досліджень і розробок у цій галузі;
- велика тривалість дослідження проблем агробізнесу;
- нестабільність економічного та політичного розвитку держави;
- нестабільність законодавства в аграрній сфері;
- значні витрати на моделювання та апробацію досліджень та розробок.

З метою урахування впливу загроз на рівень фінансової безпеки та оцінки її ефективності для підприємств аграрного сектору України, у першу чергу, необхідно визначити фінансовий стан суб'єктів господарювання на основі показників, що відображають фінансово-господарську діяльність (табл. 2).

Провівши аналіз по основним показникам діяльності підприємств аграрного сектору, можна зробити висновки, що у 2015 р. порівняно з 2014 р. спостерігається позитивна динаміка усіх показників, окрім кількості

найманих працівників, що скоротилася на 37,5 тис. осіб.

За даними звітності на сьогодні аграрний сектор є найприбутковішим, адже показники рентабельності операційної діяльності сільськогосподарських підприємств значно перевищує даний показник в інших галузях.

Важливість фінансової безпеки підприємств в аграрній сфері економіки як складової фінансової безпеки країни і підтримка сталого її рівня пов'язана з необхідністю вирішення продовольчої та екологічної безпеки, що є стратегічним напрямом економічної політики держави. Своєчасна оцінка фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки є передумовою запобігання фінансовим загрозам і негативним фінансовим явищам у виробничо-господарській діяльності галузі в цілому, а в подальшому стабілізації діяльності і розвитку в умовах конкурентного економічного середовища.

Для створення фінансової безпеки аграрного сектору був створений проект "Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 р.", розроблений Міністерством аграрної політики та продовольства України. Головною метою цього проекту є створення таких організаційно-економічних умов для ефективного функціонування аграрного сектору.

Відповідно до цього проекту, основними цілями розвитку аграрного сектору є наступні:

- створення продовольчої безпеки України;
- прогнозованість розвитку та стійності аграрного сектору;
- підвищення рівня доходів сільського населення через надання додаткових робочих місць;
- підвищення конкурентоспроможності продукції;
- впровадження науково-технічного прогресу;

Таблиця 3. Порівняльна характеристика показників галузі сільського господарства України та ЄС, у середньому за 2013–2015 рр.

Показник	Одиниця виміру	ЄС-28	Україна
Частка сільськогосподарських земель	% до загальної площі земель	43,97	71,25
Додана вартість сільського господарства	% ВВП	1,58	11,79
Додана вартість сільського господарства на 1 працівника	дол. США	25323,61	5495,34
Зайнятість у сільському господарстві	% до усього зайнятого населення	4,42	14,80
Сільське населення	% до всього населення	25,43	30,52
Частка с/г продукції у загальному експорті	%	9,1	30,9
Частка с/г продукції у загальному імпорту	%	10,2	11,1
Виробництво с/г продукції	млрд євро	369,58	16,44
Споживання с/г продукції	млрд євро	354,95	10,28

Джерело: розроблено автором на основі [8].

— забезпечення раціонального використання ресурсів землі;

— створення інвестиційної привабливості галузей;

— сприяння виходу продукції на європейські ринки збуту.

Індикаторами розвитку до 2020 р. є:

— зростання прибутковості суб'єктів підприємництва шляхом диверсифікованості агробізнесу та збільшення частки прибуткових підприємств галузі в регіонах та в країні в цілому (до 90—95%);

— зростання частки резервного капіталу сільськогосподарських підприємств (до рівня 20%);

— зростання обсягів залучення кредитних ресурсів в аграрну сферу (не менш як у

3,5 рази) та частки банківських кредитів в структурі джерел фінансування (до рівня 25—30%);

— зростання темпів приросту власного капіталу сільськогосподарських підприємств;

— збільшення обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства за рахунок усіх джерел фінансування (до 45 млрд грн.)

Реалізація Стратегії також передбачає гарантування захисту прав власності власників земельних ділянок, збільшення конкурентоспроможності продукції сільського господарства, розвиток всіх галузей аграрного сектору, а також впровадження системи моніторингу та контролю з метою дотримання об'єктивності на неупередженості.

Рис. 2. Механізм забезпечення фінансового захисту агробізнесу

На сьогоднішній день в аграрній сфері гостро стоїть питання щодо бажання уряду позбавити сільгоспвиробників права на спеціальний режим оподаткування податку на додану вартість. На нашу думку, це лише завдасть шкоди фінансовому стану агробізнесу, оскільки протягом останніх років це був один з вагомих механізмів підтримки агросфери.

Про вагомість використання спеціального режиму оподаткування для аграрного сектору свідчить досвід європейських країн. Проведемо порівняльний аналіз основних показників роботи агросектору в Україні та ЄС (табл. 3).

Незважаючи на те, що в Україні частка сільського населення та частка сільськогосподарських земель перевищує показники ЄС, частка сільгосппродукції у загальному імпорті однакова, а у загальному експорті — перевищує показник України. При цьому споживання сільгосппродукції в ЄС майже в 3 рази більше.

Ще у 50-х рр. ХХ ст. у країнах Західної Європи спостерігався занепад сільського господарства, що супроводжувався нездатністю останнього забезпечити навіть внутрішній ринок. Саме тоді відбувалося формування аграрної політики європейських країн, що на сьогоднішній день являє собою сталу та збалансовану систему.

Для оцінки програми розвитку аграрних секторів економіки, Організацією економічного співробітництва та розвитку було розроблено спеціальну систему, що включає в себе оцінку підтримки споживачів та виробників та функціонального забезпечення агросектору.

Відповідна підтримка сільгоспвиробників оцінюється за різними показниками: рівнем цін на сільгосппродукцію; обсягом виплат, пов'язаних із проміжним споживанням; за критеріями сільгосппродукції та іншими складовими.

Проблема в тому, що підтримка функціонування аграрного сектора не є спрямованою на вплив на доходи останнього та витрати споживачів, а також є можливою за умови використання механізму фінансового захисту.

Саме за допомогою механізму забезпечується підтримка агросектору розвинутих європейських країн. Варто зазначити, що державні преференції у європейських країнах отримують зазвичай невеликі товаровиробники. На основі досвіду європейських країн, нами було розроблено механізм фінансового захисту агробізнесу (рис. 2).

У нашій державі немає жодних програм, розроблених урядом для підтримки сільгоспвиробника та які б не були пов'язані з вироб-

ництвом певного виду продукції. Тобто спостерігається недосконала система контролю за продовольчою безпекою.

Щодо підтримки товаровиробника, то цей показник має від'ємне значення. Все це відбувається за наявності бюджетного фінансування виплат, які безпосередньо пов'язані з сільгоспвиробництвом (у 2014 р. бюджетне фінансування складало 771 млн грн.).

Отже, негативно впливає на рівень підтримки агросектору дисбаланс зовнішніх та внутрішніх цін на сільгосппродукцію. Адаже внутрішні ціни на зернові та технічні культури та на молоко є значно нижчими за зовнішні.

Таким чином, за умови відміни спеціального режиму для сільгоспвиробників з 2017 р., відбудеться ще більший розрив між зовнішніми та внутрішніми цінами, що у свою чергу, призведе до погіршення позицій України у світовому рейтингу.

Для забезпечення нормального функціонування агробізнесу, необхідно створити сприятливі умови для функціонування всієї економіки. Основними та найважливішими завданнями перед державою мають бути такі:

- створення заходів щодо покращення фінансових та економічних параметрів;
- зменшення негативних наслідків світових фінансових криз та їх впливу на національну економіку;
- проведення заходів щодо унеможливлення відпливу капіталу з реального сектору економіки;
- створення стабільного функціонування банківської системи;
- проведення раціональних програм підтримки сільгоспвиробника;
- забезпечення врегулювання внутрішніх цін на сільгосппродукцію.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

У ході дослідження було проаналізовано механізми фінансового захисту суб'єктів аграрного бізнесу України. Виявлено очевидні проблеми з якими стикаються представники малого та середнього аграрного бізнесу. Аналіз динаміки основних показників діяльності сільськогосподарських підприємств показав, що у 2015 р. порівняно з 2014 р. спостерігається зростаюча динаміка усіх показників, що є позитивним як для цієї галузі, так і для всієї економіки.

Порівняльний аналіз агробізнесу в Україні та ЄС показав, що незважаючи на те, що в Україні частка сільського населення та частка сіль-

ськогосподарських земель перевищує показники ЄС, частка сільгосппродукції у загальному імпорті однакова, а у загальному експорті — перевищує показник України.

На нашу думку, займатися підтримкою сільського господарства повинне керівництво держави. Тому, з метою укріплення позицій аграрного сектору України, уряду нашої держави необхідно терміново розробляти і впроваджувати програми спрямовані на підтримку і розвиток суб'єктів сільського господарства України.

Література:

1. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>

2. Проект Міністерства аграрної політики та продовольства України "Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України на період до 2020 року" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/764>

3. Білоченко А.М. Удосконалення організаційно-економічного механізму фінансово-кредитного забезпечення сільського господарства України / А.М. Білоченко // Економіка АПК. — 2014. — № 5. — С. 43—45.

4. Андрійчук В.Г. Вартість аграрного підприємства: методичні підходи та специфіка оцінювання / В.Г. Андрійчук // Формування ринкових відносин в Україні. — 2014. — № 5 (156). — С. 107—114.

5. Вдовенко О. Економічна сутність поняття "фінансова безпека суб'єктів підприємництва в аграрній сфері економіки" / О. Вдовенко // Економіка АПК. — 2014. — № 1. — С. 125—129.

6. Демченко І.В. Проблеми оцінки фінансової безпеки суб'єктів господарювання АПК та основні напрямки її зміцнення / І.В. Демченко // Зб. наук. праць Таврійського держ. агротехнологічного ун-ту (ТДАТУ). — Мелітополь: Вид-во мелітопольська типографія "Люкс", 2012. — № 2 (18). — Т. 5. — С. 114—121.

7. Приказок О.В. Прибуток у формуванні фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств / О.В. Приказок // Банківська справа. — 2009. — № 2. — С. 82—88.

8. Митяй О.В. Альтернативні джерела підтримки та зміцнення економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери / О.В. Митяй, О.А. Хлустун // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: "Економічні науки". — 2014. — Вип. 9-1, Ч. 1. — С. 57—60.

9. Кужель В.В. Імунізація економіки агропродовольчої сфери в контексті реалізації принципів соціальної відповідальності бізнесу / В.В. Кужель // Економічний форум. — 2014. — № 3. — С. 17—22.

10. Шабатура Т.С. Методологічні засади оцінки економічного потенціалу підприємства / Т.С. Шабатура // Вісник Чернігівського національного технологічного університету. — 2014. — № 2 (74). — С. 54—60.

References:

1. State Statistics Service of Ukraine (2017), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 04 April 2017).

2. The Ministry of Agriculture and Food of Ukraine (2013), "Strategy of development of the agricultural sector of Ukraine till 2020", available at: <http://minagro.gov.ua/node/764> (Accessed 04 April 2017).

3. Bilochenko, A.M. (2014), "Improving organizational and economic mechanism of financial and credit support of agriculture in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 43—45.

4. Andriyчук, V.H. (2014), "The cost of agricultural enterprises: methodological approaches and specific assessment", *Formuvannya rynkovoho vidnosyn v Ukrayini*, vol. 5 (156), pp. 107—114.

5. Vdovenko, O. (2014), "The economic essence of the concept of "financial security entities in the agricultural sector of the economy", *Ekonomika APK*, vol. 1, pp. 125—129

6. Demchenko, I.V. (2012), "Problems safety assessment of financial entities agriculture and basic directions of strengthening", *Zbirnyk naukovykh prats Tavriyskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho univirsytetu (TDATU)*, vol. 2 (18), no. 5, pp. 114—121.

7. Prykazok, O.V. (2009), "Profit in shaping the financial security of farms", *Bankivska sprava*, vol. 2, pp. 82—88.

8. Mytyay, O. V. and Khlystun, O. A. (2014), "Alternative sources of support and strengthen the economic security of enterprises agri areas", *Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: "Ekonomichni nauky"*, vol. 9-1, no. 1, pp. 57—60.

9. Kuzhel, V. V. (2014), "Immunization agri-economy sector in the context of corporate social responsibility", *Ekonomichnyy forum*, vol. 3, pp. 17—22.

10. Shabatura, T. S. (2014), "Methodological principles of assessing the economic potential of the company", *Visnyk Chernihivskoho Natsionalnoho tekhnolohichnoho universytetu*, vol. 2 (74), pp. 54—60.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2017 р.